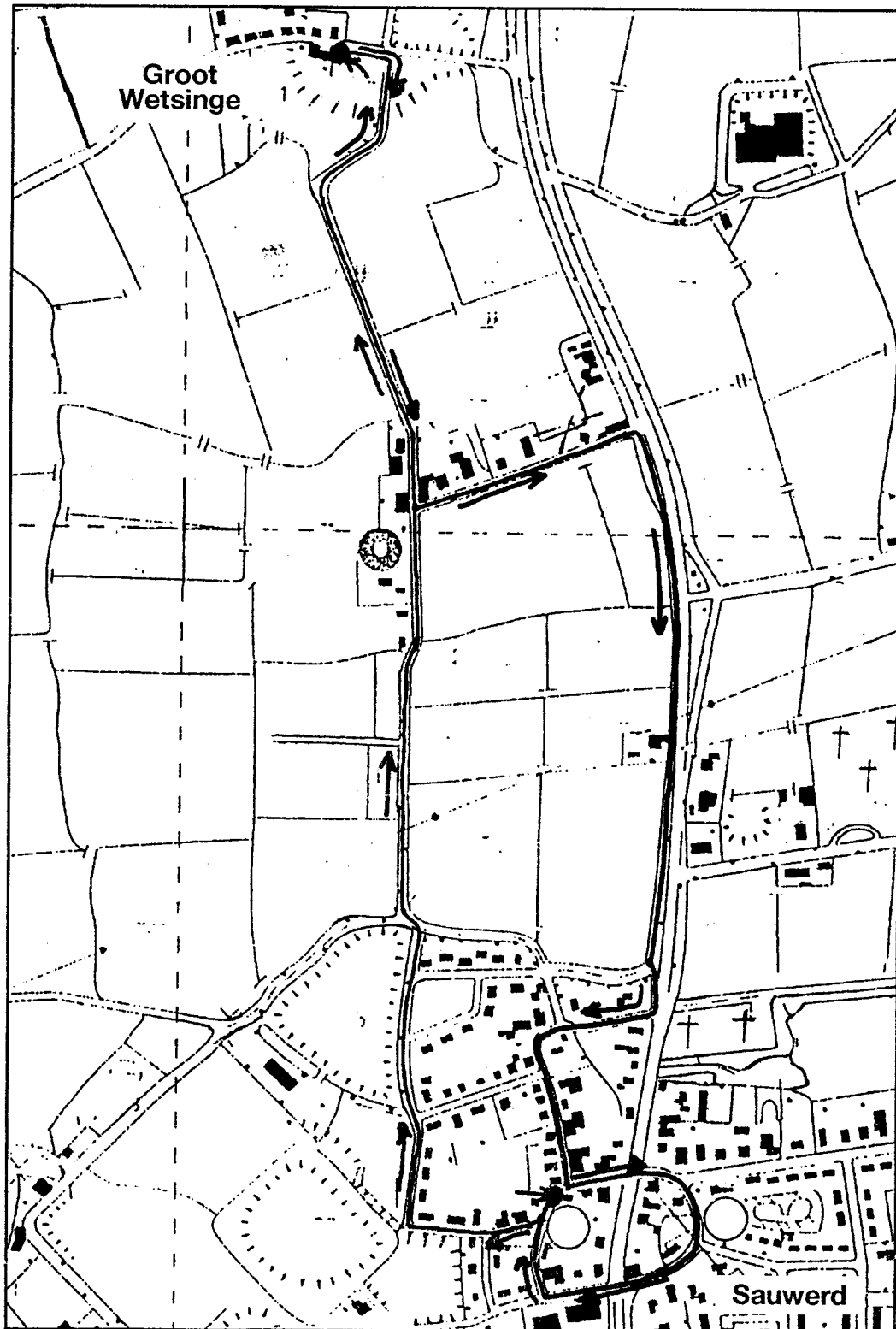

Wandelroute langs historische plekjes van kerkelijk Wetsinge - Sauwerd

Een wandeling langs de historische plekjes van kerkelijk Sauwerd.

Het jubilerende Gereformeerde kerkgebouw is in 1898 gebouwd voor ongeveer f 6.000. Architect was L. Drewes, die in die tijd in Adorp woonde. In 1954 werd de kerk gerestaureerd en het interieur veranderd. In 1984 werd het kerkgebouw uitgebreid met " 't Oldenhuis".

De plaatselijke Gereformeerde Kerk is in 1897 ontstaan uit een fusie van de Christelijke Afgescheiden Gemeente (ontstaan uit de Afscheiding in 1834, ds. De Cock te Ulrum; vanaf 1869 Christelijke Gereformeerde Gemeente genoemd) en de Nederduits Gereformeerde Kerk (ontstaan uit de Doleantie in 1886). De landelijke fusie had al in 1892 plaatsgevonden.

Tot 1898 werd er gekerkt in het gebouw van de Christelijk Gereformeerde Kerk aan het Hoogpad. Dit kerkje bleek al spoedig veel te klein. 's Zomers stond de jeugd voor de open deur en ramen naar de preek te luisteren. Er moest dus wel een nieuwe kerk worden gebouwd.

We beginnen de wandeling tegenover de kerk. Via de Oude Kerkstraat gaan we naar het Hoogpad.

Kerkstraat 10.

In dit huisje woonde Jantje Sinning (1891-1982). Jantje is jarenlang een bekende figuur geweest bij de alledaagse gang van zaken in en rondom de kerk.

Vanaf 1944 huurde de kerkenraad enige jaren een kamer bij Jantje. Deze kreeg de functie van kerkenraadkamer (consistorie). Voordien was de kerkenraadkamer in "Salvatori" aan de Schoolstraat. De afstand voor de zondagse optocht van de kerkenraad naar het kerkgebouw werd daarmee aanzienlijk verkort. In 1950 is een consistorie bij de kerk aangebouwd.

Oude Kerkstraat 1.

Op deze plaats stond tot 1844 de kosterij en de school, die in één gebouw waren ondergebracht. In de kosterij woonde de schoolmeester, die tevens koster van de kerk was. Het onderwijs was aanvankelijk een aangelegenheid van de kerk. Maar bij de grondwet van 1814 werd bepaald dat onderwijs voortaan een voorwerp van zorg van de burgerlijke overheid diende te zijn. Daarmee werd de school een openbare school.

In 1844 werd er in Klein Wetsinge naast de nieuwe kerk ook een nieuwe school gebouwd. De openbare scholen te Sauwerd en Groot Wetsinge zijn toen opgeheven.

Oude Kerkstraat 3.

Tot de aankoop van "Salvatori" in 1938, was op dit adres een kamer in gebruik als consistorie. Hier vond het verenigingsleven plaats en werden de catechisaties gegeven. Hier hebben tevens een aantal kosters gewoond, zoals: Wolter Hofman, Jakob van der Beek en Roelf van der Kloet (de huidige bewoner).

Oude Kerkstraat 5.

De oude pastorie. Deze werd in 1867 gebouwd door de Afgescheidenen. Voorheen hadden deze een gedeelte van een driegezinswoning, later timmerwerkplaats, in gebruik als pastorie (Hoogpad 9,11 en 13). Na de fusie met de Nederduits Gereformeerden in 1897 werd deze woning tot 1923 de pastorie van de Gereformeerde Kerk. De pastorie werd voor f 2.700 gebouwd. De consistorie/catechisatielokaal bevond zich achterin de pastorie.

Oude Kerkstraat 7.

Op deze plek stond tot 1735 de pastorie die bij de middeleeuwse kerk behoorde. Tot dat jaar hadden de beide kerken van Sauwerd en Groot Wetsinge elk hun eigen predikant. Daarna werden de beide kerkgemeenten gecombineerd. Voortaan was de pastorie voor beide kerken de oude Weem van Groot Westinge (voormalige smederij Koerts). De Sauwerder pastorie is toen afgebroken.

Het Hoogpad.

Naast het afgegraven gedeelte van de wierde en het oude kerkhof stond eens de Onstaborg. Hiervan is nog duidelijk de puinheuvel, omringd door een gedempte borggracht, te zien. De vroeg-middeleeuwse kerk op de wierde is niet aan de slopershamer ontkomen. In 1840 werd deze kerk, tegelijk met die van Groot Wetsinge, afgebroken. Halverwege was te Klein Wetsinge een nieuwe kerk gebouwd. De klok uit de losstaande toren van de Sauwerder kerk is in het torentje van de nieuwe kerk gehangen. Verder is een mooie beeldhouwde grafzerk uit 1483 van Abel Onsta naar het Groninger Museum overgebracht.

Belangwekkend is de grafsteen in de uiterste noordoosthoek van het kerkhof. Hieronder ligt Kornelis Willem Brands (Knels Wilms, 1792-1869) begraven. Deze Brands was in de kerkelijk roerige vorige eeuw een bekende oefenaar. Hij telde vele volgelingen. Een groep die onder leiding van een oefenaar in besloten kring bijeenkwam, werd conventikel genoemd. Men kwam op de woensdagavonden bijeen. De zondagse erediensten werden echter veelal verzuimd. Men oefende aan de

Oude Winsumerstraatweg (nr. 8). Na Brands dood loste de groep zich geleidelijk weer op in de Hervormde Kerk.

De kerkhoven te Sauwerd en Groot Wetsinge bleven echter tot 1871 in gebruik. Toen kwam de begraafplaats aan de Provincialeweg te Sauwerd gereed.

In 1893 stortte een grafkelder van de voormalige kerk in, die zich onder het koor bevonden had. Velen hebben toen een kijkje genomen. Men trof in de grafkelder nog kist- en skeletresten aan. De fundamenten van de Sauwerder kerk in de opeenvolgende bouwfases zijn gemarkeerd. Men lette op de hoeksteen van de kerk.

Hoogpad 3, 5 en 7.

Hier stond het kerkgebouw van de in 1857 gestichte Christelijke Afgescheiden Gemeente. Men kerkte daar van 1859 tot 1898. In 1897 fuseerde men met de Nederduits Gereformeerde Kerk en in 1898 werd het huidige kerkgebouw betrokken.

Hoogpad 9,11 en 13.

Op deze plek stond een driegezinswoning, later timmerwerkplaats. Het zuidelijke deel van de woning was de eerste pastorie van bovengenoemde gemeente. In 1867 bouwde men een nieuwe pastorie, inmiddels "oude pastorie" genoemd (Oude Kerkstraat 5).

Nu lopen we via de Noorderweg en de Valgeweg naar Klein Wetsinge.

Al van verre is het torentje van de "nieuwe" hervormde kerk te zien. In 1840 werd deze kerk tussen Sauwerd en Groot Wetsinge gebouwd om de beide middeleeuwse kerken te vervangen. De klok uit de kerk van Sauwerd, die in 1609 door borgbewoners Caspar van der Wenghe en Oede Onsta geschonken was, hangt in het torentje. Zoals zoveel kerkklokken is ook deze in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers meegenomen om omgesmolten te worden tot wapentuig. Gelukkig is het zover niet gekomen. De klok werd na de oorlog teruggevonden en is weer in het torentje geplaatst. Tot op de huidige dag wordt deze klok geluid bij begrafenissen.

Het jaar 1886 was weer een bewogen jaar in Sauwerd en Wetsinge. De kerkenraad verbrak de band met de Hervormde Kerk en ging doleren. Vele gemeenteleden volgden. Ds. J. Teves bleef echter in de hervormde kerk preken. Het provinciaal kerkbestuur zette hem hierop af. De dolerenden en de hervormd geblevenen stonden fel tegenover elkaar. De politie moest er zondagsochtends soms aan te pas komen om ordeverstoringen te voorkomen. De Doleantiegroep heette vanaf 1887 Nederduitse Gereformeerde Kerk.

Naast de hervormde kerk in Klein Wetsinge werd in 1844 een nieuwe openbare school gebouwd om de scholen in Sauwerd en Groot Wetsinge te vervangen. De schoollokalen en de woning van het schoolhoofd vormden een geheel.

De Doleantiegroep werd de motor voor de stichting van een christelijke school. In 1888 kwam het schoolgebouw in Sauwerd gereed (het latere Salvatori). 's Zondags werd in het schoolgebouw gekerkt.

In 1953 werd de school te Klein Wetsinge vervangen door een nieuw gebouw met losstaande woning voor het schoolhoofd. In 1970 is de school echter opgeheven wegens gebrek aan leerlingen. Na de opheffing is het gebouw nog een aantal jaren als peuterspeelzaal in gebruik geweest.

We lopen verder via het oude kerkenpad naar Groot Wetsinge.

Dit oude kerkenpad vormde in het verleden onderdeel van een groter geheel. Op het Groninger platteland was een netwerk van kerkenpaden, dat de kerken onderling verbond. Dit kerkenpad liep langs Harssens en Adorp over de wierde van de familie Raangs naar Sauwerd en Wetsinge; en vervolgens via de wierden van Valkum en Tijum naar Bellingeweer en Winsum.

Bovenop de Wetsinger wierde stond tot aan 1840 een deels uit tufsteen opgebouwde kerk. Deze stamde uit de elfde eeuw.

De contouren van waar het kerkje gestaan heeft, zijn aangegeven. De grafsteen van Aepcko Onsta en Gela van Ewsum, bewoners van de borg "Nieuw Onsta", die op de eind vorige eeuw afgegraven Wetsinger wierde heeft gestaan, prijkt in het Groninger Museum.

De oude pastorie ("oude weem") staat er nog en wordt momenteel gerestaureerd. Tot 1884 is het als pastorie in gebruik geweest. Toen is er aan de Molenstreek te Klein Wetsinge een nieuwe pastorie gebouwd. De oude pastorie is daarna lange tijd een smederij-annex-boerderij geweest.

Karspelweg 3.

Dit is de oude kosterij, de voormalige openbare school met hoofdenwoning. Het gebouw heeft er ongeveer 400 jaar gestaan. In 1844 werd de school opgeheven toen de nieuwe school in Klein Wetsinge in gebruik genomen is.

Laatste bewoonster van de kosterij was de hoogbejaard geworden Roelfke Bloem. Door leegstand begon het pand ernstig te vervallen. Op 16 juni 1973 is het door 'baldadige' jongelui omver gehaald. In 1988 is het pand weer in oude stijl op de oorspronkelijke plek opgebouwd, waardoor het nu weer fier bovenop de wierde staat. Naast de deur bevindt zich een gevelsteen.

We gaan nu weer naar Klein Wetsinge terug. Daarna gaan we via de Molenstreek naar de Provincialeweg.

Molenstreek 9.

Hier staat de nieuwe hervormde pastorie uit 1884. In 1965 nam de laatste full-time predikant, ds. H.J. ter Haseborg, afscheid. De pastorie werd toen verkocht. Het verenigingsgebouw achter de pastorie bleef nog enige jaren in bezit van de Hervormde Kerk. Via de Provincialeweg gaan we naar Sauwerd.

Provincialeweg 22 (De Hoop).

In de oorlogsjaren ontstond er weer grote beroering binnen de Gereformeerde Kerk. In 1945 verlieten met de vrijmaking ongeveer 100 leden deze kerk. Zij kerkten een aantal jaren in de garage achter dit pand.

Provincialeweg 20.

Dit pand werd door de "bezwaarden", de Gereformeerden Vrijgemaakt, aangekocht als pastorie. Achter dit pand verrees in 1950 hun kerkgebouw. Toen omstreeks 1980 deze kerk door ledenaanwas te klein geworden was, ging men op zoek naar andere mogelijkheden. In 1982 is het Groene Kruisgebouw-annex-sportzaal van de gemeente aangekocht. Dit werd verbouwd tot een fraai kerkgebouw, dat de naam De Hoeksteen kreeg. Het eerdere kerkgebouw werd een particulier woonhuis, dat de toepasselijke naam "Metamorfose" kreeg.

Via het paadje tussen nrs. 22 en 20 lopen we naar de Kromme Elleboog en de Schoolstraat.

Kromme Elleboog 3.

Dit is de hiervoor beschreven voormalige gereformeerde kerk vrijgemaakt, thans woonhuis.

Schoolstraat.

In 1888 werd op de hoek Schoolstraat-Kerkstraat de nieuwe Christelijke school met hoofdenwoning gebouwd. Doordat de Nederduits Gereformeerde Kerk in 1889 op gerechtelijk bevel de Wetsinger Kerk en pastorie moest verlaten, werd de hoofdenwoning tijdelijk de pastorie (Rehoboth zie gedenksteen) en de school de "noodkerk". De tegenovergelegen woning (Schoolstraat 2) werd toen de hoofdenwoning.

In 1937 werd de school afgekeurd en in 1938 kwam de nieuwbouw aan de Burchtweg gereed. De oude school werd verkocht aan de Gereformeerde Kerk, die het in gebruik nam als verenigingsgebouw. Het werd de naam Salvatori (redding, behoud) gegeven. Tot aan de stichting van Ubbegaheem in 1967 behield Salvatori de functie van kerkelijk verenigingsgebouw.

We steken nog even de Provincialeweg over naar de Oude Winsumerstraatweg.

Oude Winsumerstraatweg 8.

Op deze plek heeft de groep van Kornelis Willem Brands geoefend. Typerend is de uitspraak van een Sauwerder op de vraag tot welke kerk hij behoorde "Ik bin nait van Groot-kerk (= Hervormde Kerk) en nait Oafgeschaiden, ik bin van Knels Wilms". Na de dood van Brands verwaterde zijn beweging, en ging deze weer op in de Hervormde Kerk.

De Brandsgroep stichtte hier de eerste christelijke school. Deze heeft van 1862 tot 1874 gefunctioneerd.

Tegenover dit pand staat de nieuwe Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, "De Hoeksteen". Voorheen was dit het sport-annex-Groene Kruisgebouw.

Via de Burchtweg gaan we weer terug naar ons uitgangspunt.

Direct links aan de Burchtweg staat de voormalige christelijke school uit 1938. Na de ingebruikname van de nieuwe christelijke basisschool De Meander (Lindenlaan 14) is de oude school omgebouwd tot een kledingzaak.

Naast dit gebouw ziet u Ubbegaheem, het sociaal-culturele centrum van Sauwerd.

We lopen nu de Kerkstraat in, waarmee we bij het uitgangspunt van de wandeling terug zijn.

Deze route is samengesteld door: Harry Vos, Burchtweg.